



## Vrijheidsbeperkingen in de zorg

**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

Prof. dr. Tim Ogenhaffen

KU LEUVEN

DOCTOR-ASSISTANT WELZIJSRECHT

UHASSELT

DEELTIJDS DOCENT SOCIAAL RECHT



# Wat de coronacrisis ons leerde...





## Antwerpse woonzorgcentra tijdelijk dicht voor bezoek bij mogelijke besmetting



Beeld Photo News

## Sloten vervangen, deurbellen uitgeschakeld: deze serviceflats gaan letterlijk op slot om de bewoners binnen te houden

01/04/2020 om 06:00 door Ellen Wynsberghe



5 woonzorgcentra in Kortrijk beginnen  
vandaag met coronasneltests bij  
bezoekers



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# Vrijheid is een mensenrecht, maar veiligheid ook

European Committee for the Prevention of Torture  
and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment  
(CPT)



CPT/Inf(2020)13

**Statement of principles  
relating to the treatment of persons deprived of their liberty  
in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic**

issued on 20 March 2020

LEVEN  
GEZONDHEID



VRIJHEID

WAARDIGHEID

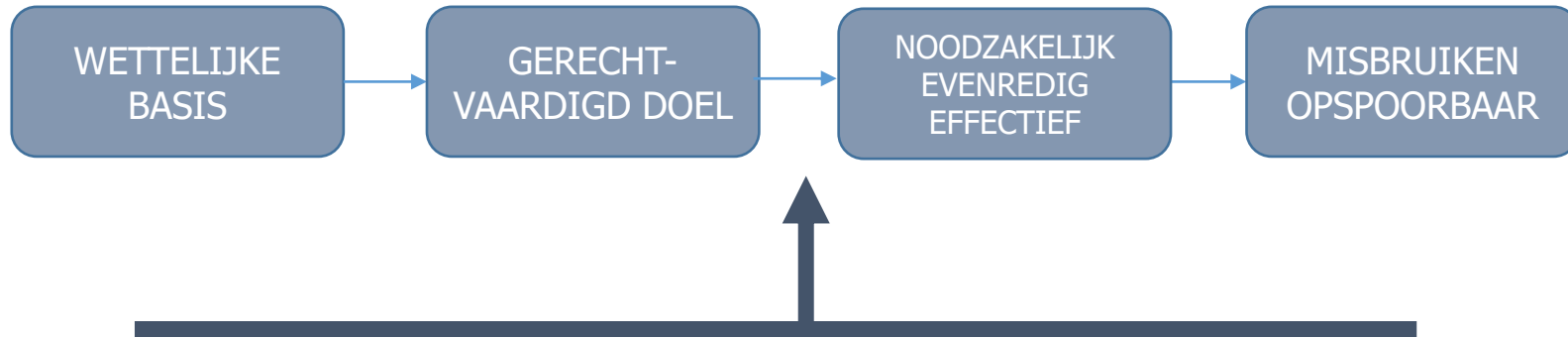
AUTONOMIE



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# Wanneer kan de vrijheid beperkt worden?



LEVEN  
GEZONDHEID



VRIJHEID

WAARDIGHEID

AUTONOMIE



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# Wanneer kan een vrijheidsbeperking **niet** ?

| ONDERGREN  |
|--|
| <ul style="list-style-type: none"><li>• BASISZORG</li><li>• BETEKENISVOL CONTACT</li><li>• VERBLIJF IN BUITENLUCHT (ALTERNATIEVEN VOOR) BEZOEK</li></ul> |



LEVEN  
GEZONDHEID



VRIJHEID  
WAARDIGHEID  
AUTONOMIE



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# De aanpak in Vlaanderen geëvalueerd



## De eerste golf

- Wettelijk geregeld algemeen **bezoekverbod**
- **Andere beperkingen** niet geregeld



## De tweede, derde, vierde, ... golf

- Administratieve benadering
- Grote vrijheid aan de **voorzieningen**





**Vrijheidsbeperkingen bestaan al veel langer**





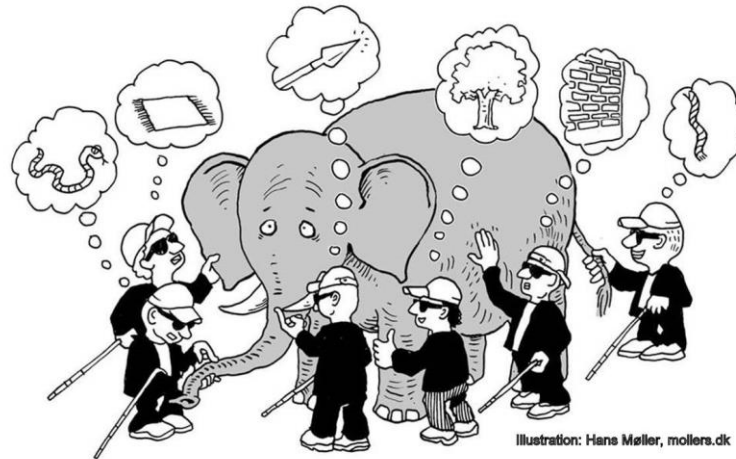
**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION



# Wat zijn vrijheidsbeperkingen?

“alle (therapeutische) maatregelen die een beperking van iemands **keuzevrijheid** en/of **bewegingsvrijheid** inhouden, inclusief beperkingen qua contact met de buitenwereld”



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# “Vrijheidsbependingen in de zorg”



## Een mensenrechtelijke bril

- Relevante mensenrechten in de zorg

### ARTIKEL 8

#### Recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven

1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.
2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.





# “Vrijheidsbeperkingen in de zorg”



## Een mensenrechtelijke bril

- Relevante mensenrechten in de zorg

### ARTIKEL 5

#### Recht op vrijheid en veiligheid

1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure:

- (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers;





# “Vrijheidsbependingen in de zorg”



## Een mensenrechtelijke bril

- Relevante mensenrechten in de zorg

### ARTIKEL 3

#### Verbod van foltering

Niemand mag worden onderworpen aan foltering of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.

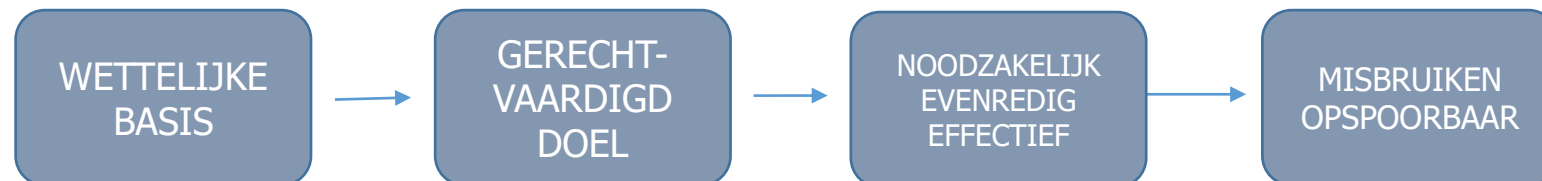


# “Vrijheidsbeperkingen in de zorg”



## Een mensenrechtelijke bril

- Relevante mensenrechten in de zorg
- De meeste mensenrechten zijn niet absoluut
  - Waardoor beperkingen kunnen indien...



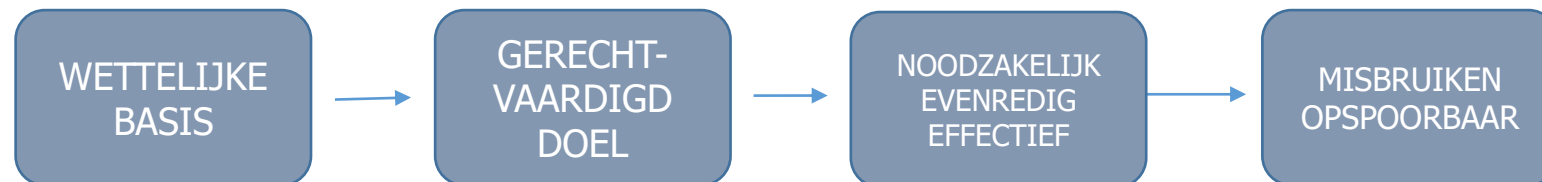
- Maar nooit mensonterend

# “Vrijheidsbependingen in de zorg”



## Een mensenrechtelijke bril

- Relevante mensenrechten in de zorg
- De **meeste** mensenrechten zijn **niet absoluut**
  - Waardoor beperkingen kunnen indien...



- Maar **nooit** mensonterend
- Welke **eisen** stellen mensenrechtenorganen en wat vinden ze problematisch?



# Drie grote vaststelling relevant voor zorg voor ouderen

1

**Vrijheidsbeperkingen in de zorg en het recht om zelf beslissingen te nemen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden**

2

**De wijze waarop ouderen in een WZC terecht komen is soms in strijd met de mensenrechten**

3

**De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader**



1

**Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het recht  
om zelf beslissingen  
te nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden**





1

Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het  
recht om zelf  
beslissingen te  
nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION



1

Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het  
recht om zelf  
beslissingen te  
nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden

**BESCHERMING**



**AUTONOMIE**



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

1

Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het  
recht om zelf  
beslissingen te  
nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden

# Hoe bepalen we of iemand die dementie heeft beslissingen mag nemen?

## Optie 1. Statusbenadering

- **Diagnose** bepaalt of je beslissingen mag nemen...
- “Hij heeft dementie, dus we moeten dat voor hem beslissen”
- **In strijd** met de mensenrechten



1

Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het  
recht om zelf  
beslissingen te  
nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden

# Hoe bepalen we of iemand die dementie heeft beslissingen mag nemen?

## Optie 2. Functionele benadering

- **Cognitieve capaciteiten bepalen of je beslissingen mag nemen**
  - In staat om informatie te begrijpen
  - In staat om gevolgen van beslissing in te schatten
- **Tijds- en beslissingsafhankelijk**
- **Vandaag de gangbare benadering en de basis voor**
  - Beslissingen in de zorg

### PATIËNTENRECHTEN

**Art. 14. § 1.** De in deze wet vervatte rechten van een meerderjarige persoon worden door de persoon zelf uitgeoefend voor zover hij hiertoe **wilsbekwaam** is.



### ZO NIET: vertegenwoordiger beslist

1. Vertegenwoordiger 
2. **Gemachtigd bewindvoerder**
3. Partner
  - samenwonende echtgenoot
  - wettelijk samenwonende partner
  - feitelijk samenwonende partner
4. Meerderjarig kind
5. Ouder
6. Meerderjarige broer of zus
7. 



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

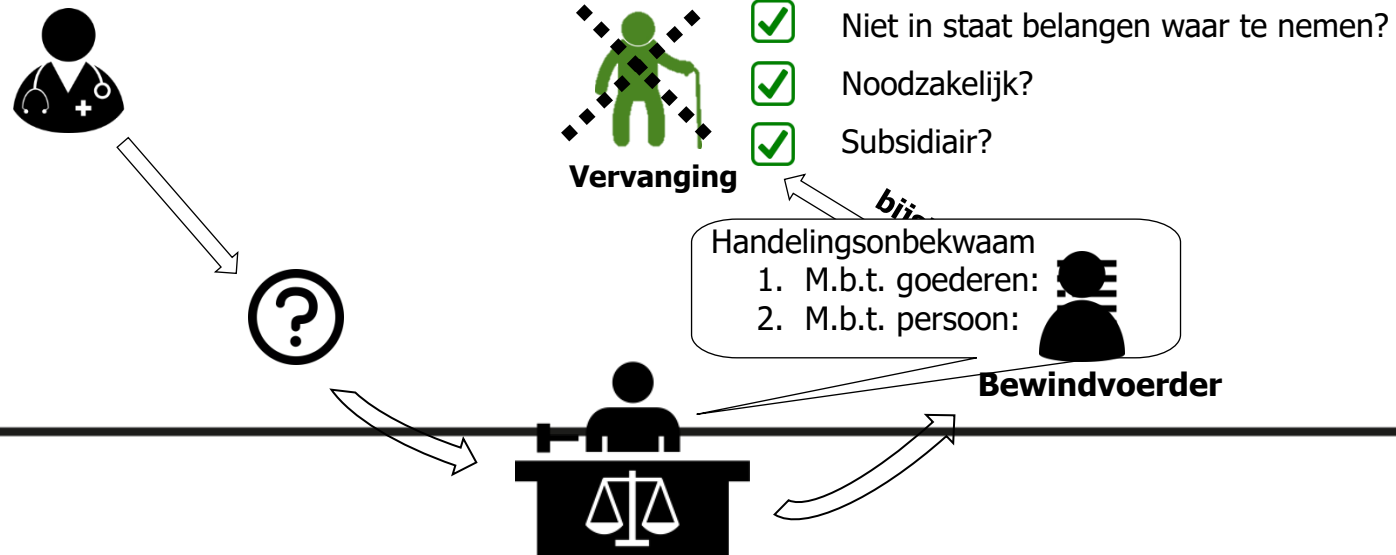
1

Vrijheidsbeperkingen in de zorg en het recht om zelf beslissingen te nemen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden

# Hoe bepalen we of iemand die dementie heeft beslissingen mag nemen?

## Optie 2. Functionele benadering

- **Cognitieve capaciteiten bepalen of je beslissingen mag nemen**
  - In staat om informatie te begrijpen
  - In staat om gevolgen van beslissing in te schatten
- **Tijds- en beslissingsafhankelijk**
- **Vandaag de gangbare benadering en de basis voor**
  - Bewindvoering



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

1

Vrijheidsbeperkingen  
in de zorg en het  
recht om zelf  
beslissingen te  
nemen zijn  
onlosmakelijk met  
elkaar verbonden

# Hoe bepalen we of iemand die dementie heeft beslissingen mag nemen?

## Optie 2. **Functionele** benadering

- **Functionele benadering staat onder druk**
- **Besef dat het oordeel over de wilscapaciteiten vrijheidsbeperkend is, groeit**
- **Invloed van Verdrag van de Verenigde Naties over de Rechten van Personen met een Handicap**



### **Gevolg**

1. **Meer ondersteuning**
2. **Meer Advance Care Planning**
3. **Loskoppelen van wil en wilscapaciteiten**



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

**2**

**De wijze waarop  
ouderen in een  
WZC terecht  
komen is soms in  
strijd met de  
mensenrechten**





2

## Probleem

De wijze waarop  
ouderen in een WZC  
terecht komen is  
soms in strijd met de  
mensenrechten



### ARTIKEL 5

#### Recht op vrijheid en veiligheid

1. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen, behalve in de navolgende gevallen en overeenkomstig een wettelijk voorgeschreven procedure:

- (e) in het geval van rechtmatige detentie van personen ter voorkoming van de verspreiding van besmettelijke ziekten, van geesteszieken, van verslaafden aan alcohol of verdovende middelen of van landlopers;

**Geen vrijheidsberoving  
zonder rechtsgrond!**



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

2

De wijze waarop  
ouderen in een WZC  
terecht komen is  
soms in strijd met de  
mensenrechten

# Wanneer is een verblijf in een WZC vrijheidsberovend?

## OBJECTIEF

- **Controle** over gaan en staan, doen en laten
- Combinatie van **duur en intensiteit**



## SUBJECTIEF

- Zorggebruiker stemt zelf niet toe
- En de persoon die wel over opname besliste deed dit
  - Zonder/in strijd met wettelijke basis, of
  - Terwijl de zorggebruiker zich ertegen verzet, of
  - Terwijl er een belangenconflict was



**! Wanneer een bewoner zich tegen verblijf op gesloten afdeling in WZC verzet, dan is dat verblijf **vrijheidsberovend** !**



2

De wijze waarop  
ouderen in een WZC  
terecht komen is  
soms in strijd met de  
mensenrechten

## Wat als een verblijf in een WZC vrijheidsberovend is?

**SLECHTS  
TOELAATBAAR  
INDIEN**

1. Duidelijke **wettelijke** regeling
2. Een objectief en onafhankelijk vastgestelde **geestesziekte**
3. Ernstige **nood** aan beveiliging of behandeling
4. Regelmatige **herbeoordeling**



2

De wijze waarop  
ouderen in een WZC  
terecht komen is  
soms in strijd met de  
mensenrechten

## Voldoet het Belgische recht hieraan?

### Optie 1. **Dwangopname** op grond van Wet Bescherming Persoon Geesteszieke

- **Voorwaarden voor gedwongen opname**
  - Geesteszieke
  - Ernstig gevaar
  - Causaliteit
  - Subsidiariteit
  - Medisch verslag
- **Waar?**
  - Gedwongen opname in een psychiatrisch ziekenhuis
  - Gedwongen opname in het gezin
- **Deze optie **voldoet** aan de mensenrechten, maar wordt bijna nooit gebruikt in de ouderenzorg omdat**
  - Wet niet bedoeld voor personen met dementie
  - Wet niet bedoeld voor opname in woonzorgcentra
  - Er is vaak een makkelijkere optie...



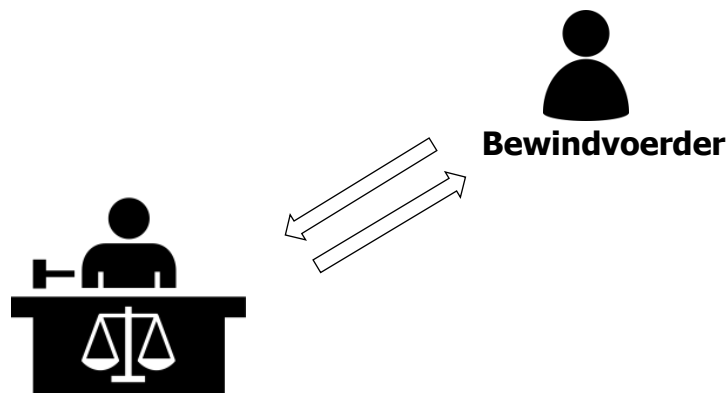
2

De wijze waarop  
ouderen in een WZC  
terecht komen is  
soms in strijd met de  
mensenrechten

## Voldoet het Belgische recht hieraan?

### Optie 2. 'Vrijwillige' opname op grond van regels inzake **bewind**

- **Contractuele benadering**
- **Vrederechter oordeelt dat persoon niet meer zelf kan oordelen waar hij verblijft**
  - Verleent bijzondere machtiging aan bewindvoerder



- Deze optie **voldoet** aan de mensenrechten, voor zover rechter controle blijft uitoefenen



## Voldoet het Belgische recht hieraan?

### Optie 3. 'Vrijwillige' opname op grond van **informele vertegenwoordiging**

- **Contractuele benadering**
- **Familie beslist over opname (of overbrenging naar gesloten afdeling)**
  - Voorbeelden in de rechtspraak
  - Normen over WZC faciliteren dit
- **Deze optie **voldoet niet** aan de mensenrechten**
- **Soms nog verregaander:**

Indien de bewoner systematisch wegloupedrag vertoont, dan kan het woonzorgcentrum beslissen tot interne verhuis naar een gesloten afdeling conform het eerste onderdeel van artikel 3. Binnen de gesloten afdelingen wordt een maximale vrijheid geboden.





**3**

**De schending van  
rechten tijdens een  
verblijf in een WZC is  
niet ondenkbaar,  
i.h.b. wegens een  
ontoereikend  
wettelijk kader**



3

# Wie beslist over vrijheidsbeperkingen?

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

**Geen vrijheidsbeperkingen zonder rechtsgrond!**



3

# Wie beslist over vrijheidsbeperkingen?

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

## Geen **vrijheidsbeperkingen** zonder **rechtsgrond!**

- Recht in de zorg legt sterk de nadruk op de **vrijheid**, en regelt de beperkingen amper

### Voorbeeld 1. Patiëntenrechten

- Recht op informatie
- Recht op toestemming
  - actueel
  - ook als dit leidt tot gezondheidsschade

### Voorbeeld 2. Normen WZC

- Bezoek is vrij
- Beperkingen slechts uitzonderlijk benoemd (bv. Huisdieren)



3

# Wie beslist over vrijheidsbeperkingen?

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

## Geen **vrijheidsbeperkingen** zonder **rechtsgrond!**

- Recht in de zorg legt sterk de nadruk op de **vrijheid**, en regelt de beperkingen amper

### Voorbeeld 1. Patiëntenrechten

- Recht op informatie
- Recht op toestemming
  - actueel
  - ook als dit leidt tot gezondheidsschade

### Voorbeeld 2. Normen WZC

- Bezoek is vrij
- Beperkingen slechts uitzonderlijk benoemd (bv. Huisdieren)



3

## Wie beslist over vrijheidsbeperkingen?

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

### Geen **vrijheidsbeperkingen** zonder **rechtsgrond!**

- Recht in de zorg legt sterk de nadruk op de **vrijheid**, en regelt de beperkingen amper
- Opnameovereenkomst kan vrijheid in **beperkte mate** inperken



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

3

## Wie beslist over vrijheidsbeperkingen?

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

### Geen **vrijheidsbeperkingen** zonder **rechtsgrond!**

- Recht in de zorg legt sterk de nadruk op de **vrijheid**, en regelt de beperkingen amper
- Opnameovereenkomst kan vrijheid in **beperkte mate** inperken
- Een **noodtoestand** kan de vrijheid **heel uitzonderlijk** beperken



**UHASSELT**

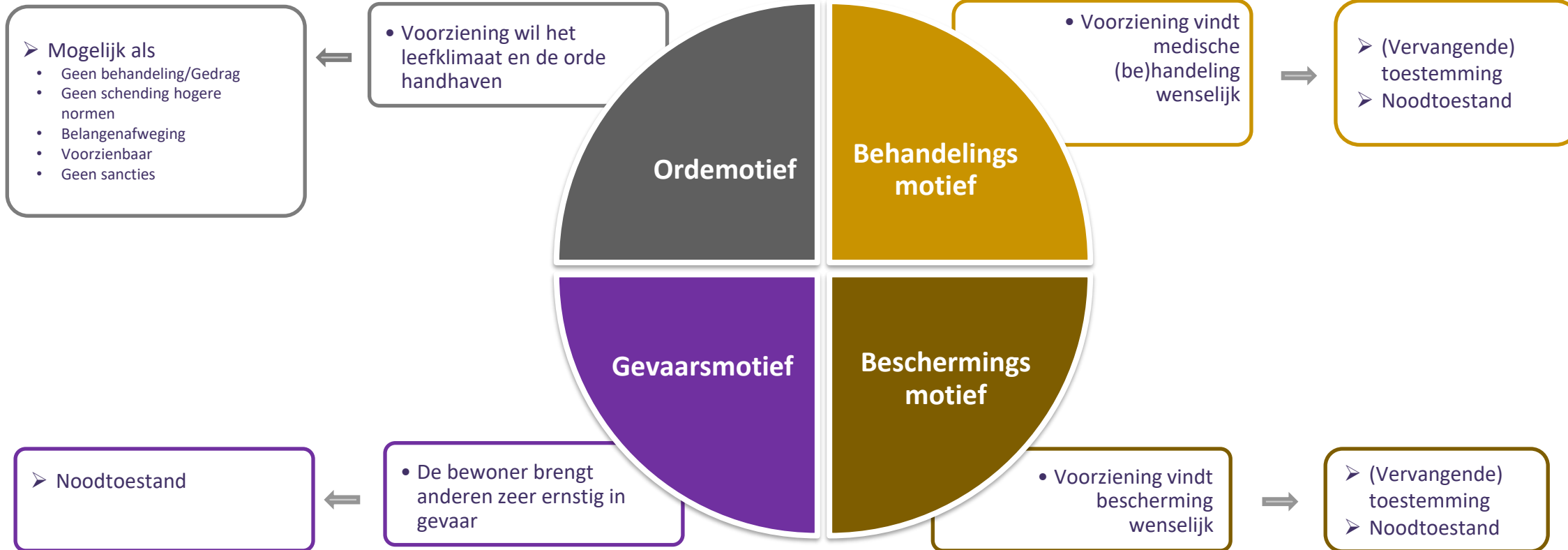
KNOWLEDGE IN ACTION



3

# De huidige juridische toestand

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



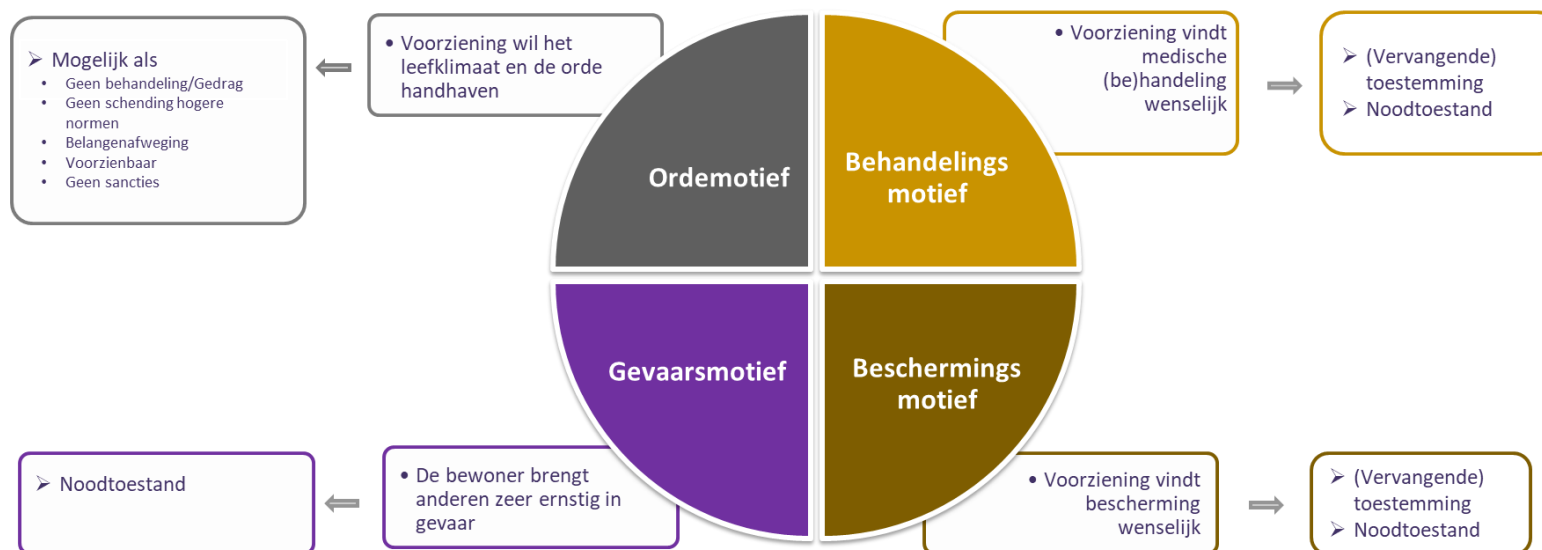
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Een zorgvoorziening mag bezoekers weigeren wanneer ze een slechte invloed hebben op de bewoner.**



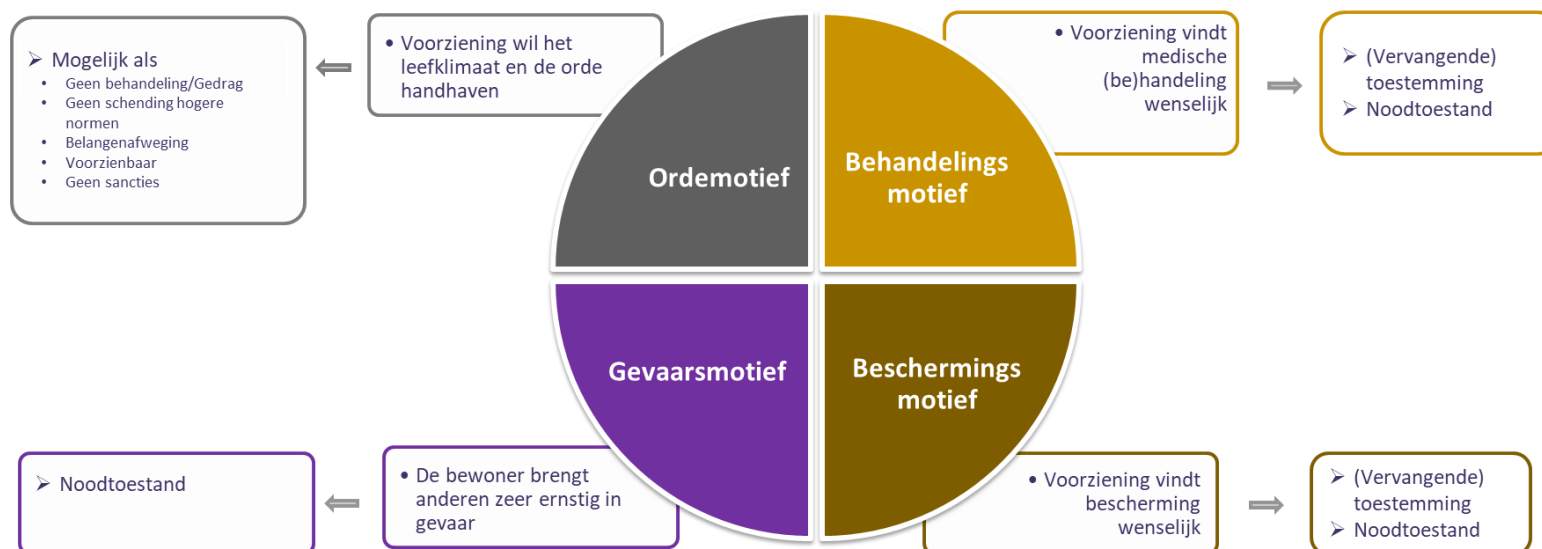
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Een zorgvoorziening mag bezoekers weigeren wanneer ze een slechte invloed hebben op de bewoner.**



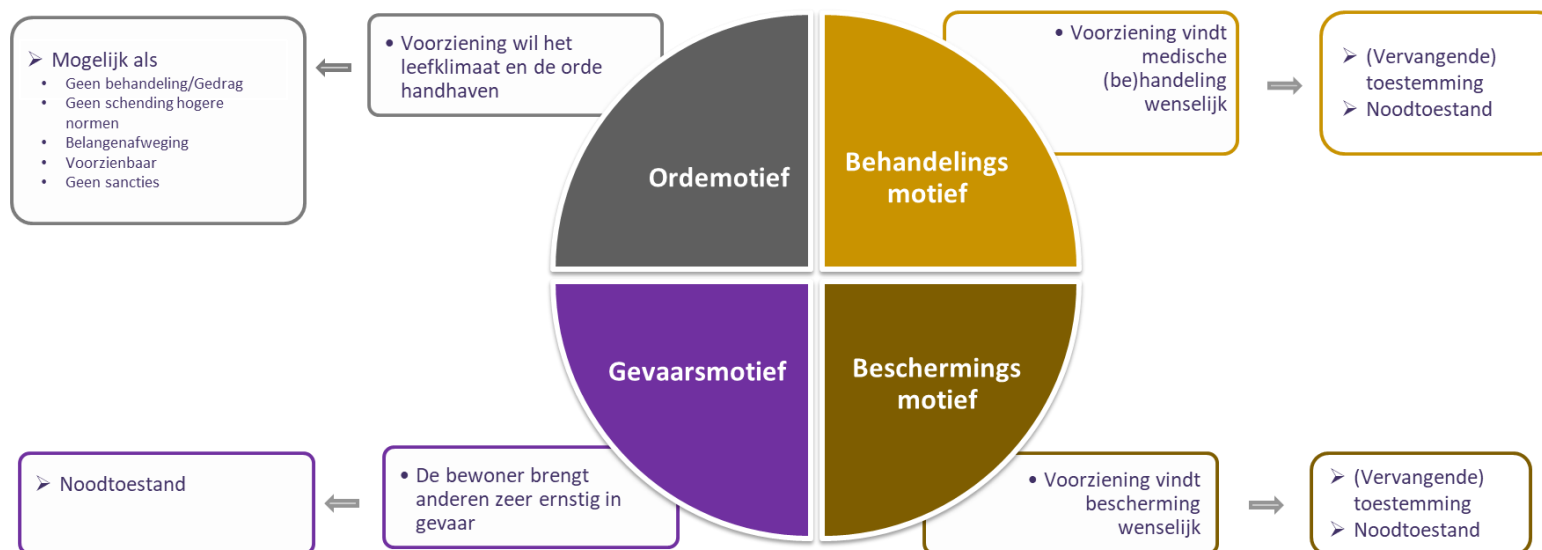
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Ik mag een bewoner die de orde in de voorziening ernstig in gevaar brengt hierop aanspreken, en eventueel zelfs ontslaan.**



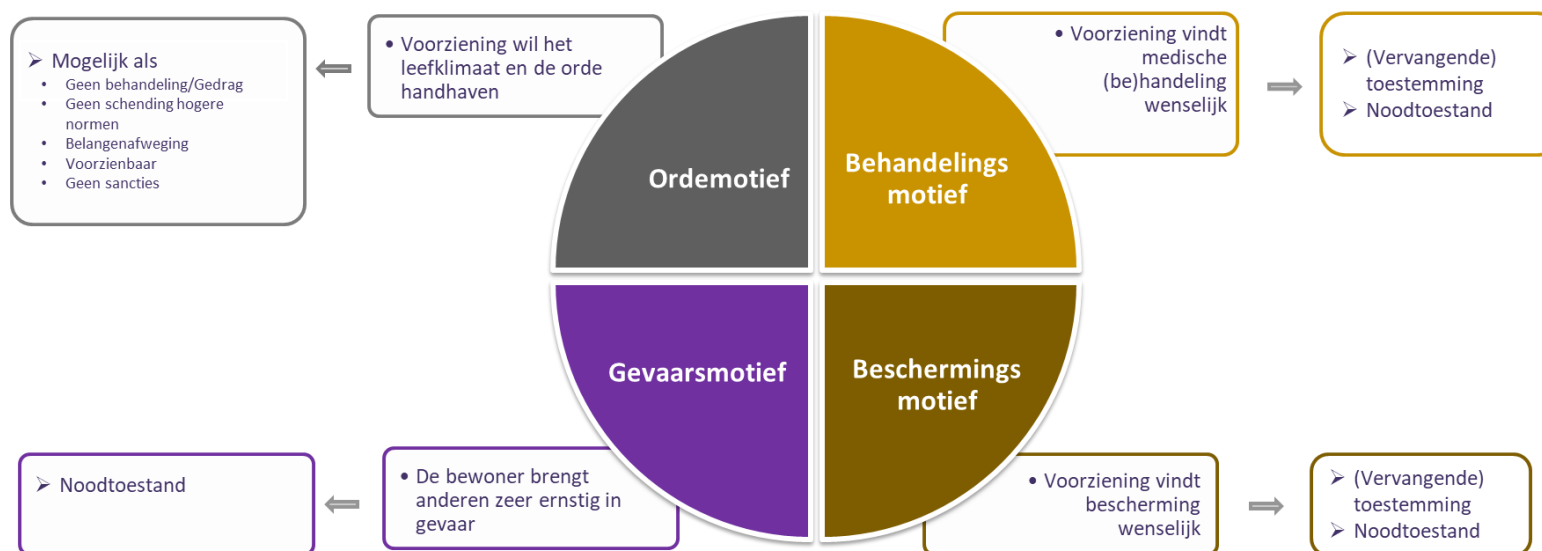
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Ik mag een bewoner die de orde in de voorziening ernstig in gevaar brengt hierop aanspreken, en eventueel zelfs ontslaan.**



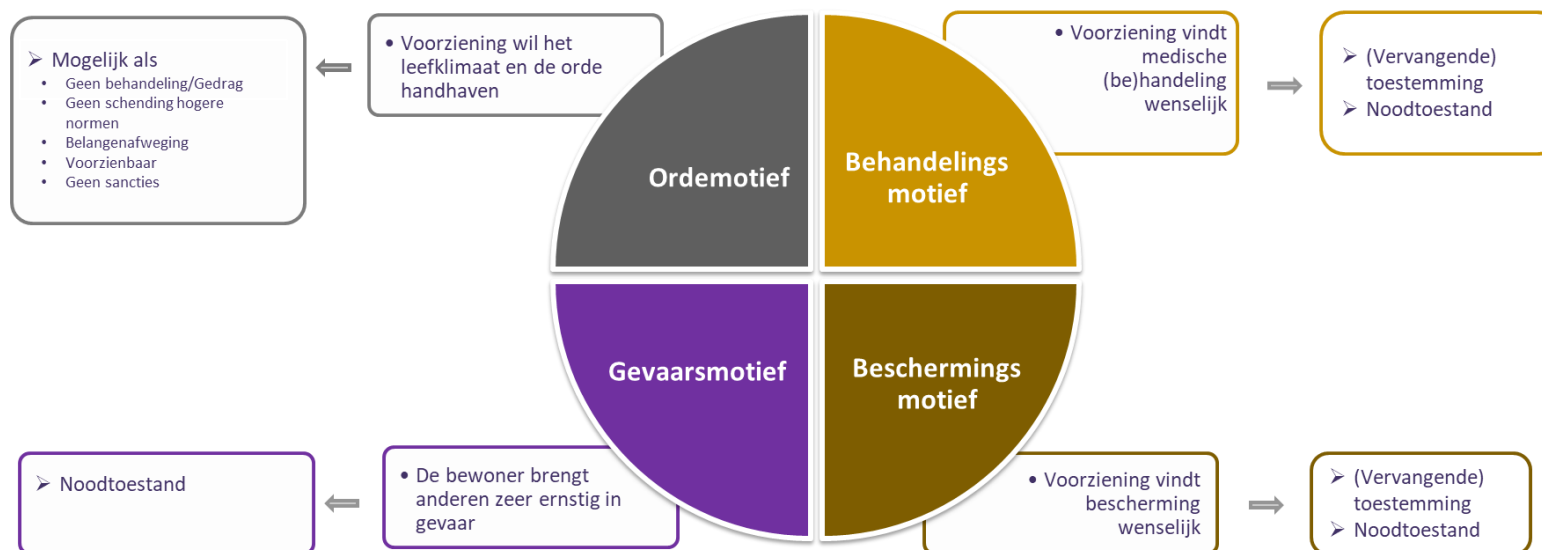
3

# Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Ik mag een bewoner die overdag onrustig is met een veilig middel fixeren, als ik dit nodig vind, en als de bewoner (of wanneer die dit niet kan, zijn vertegenwoordiger) ermee toestemt.**





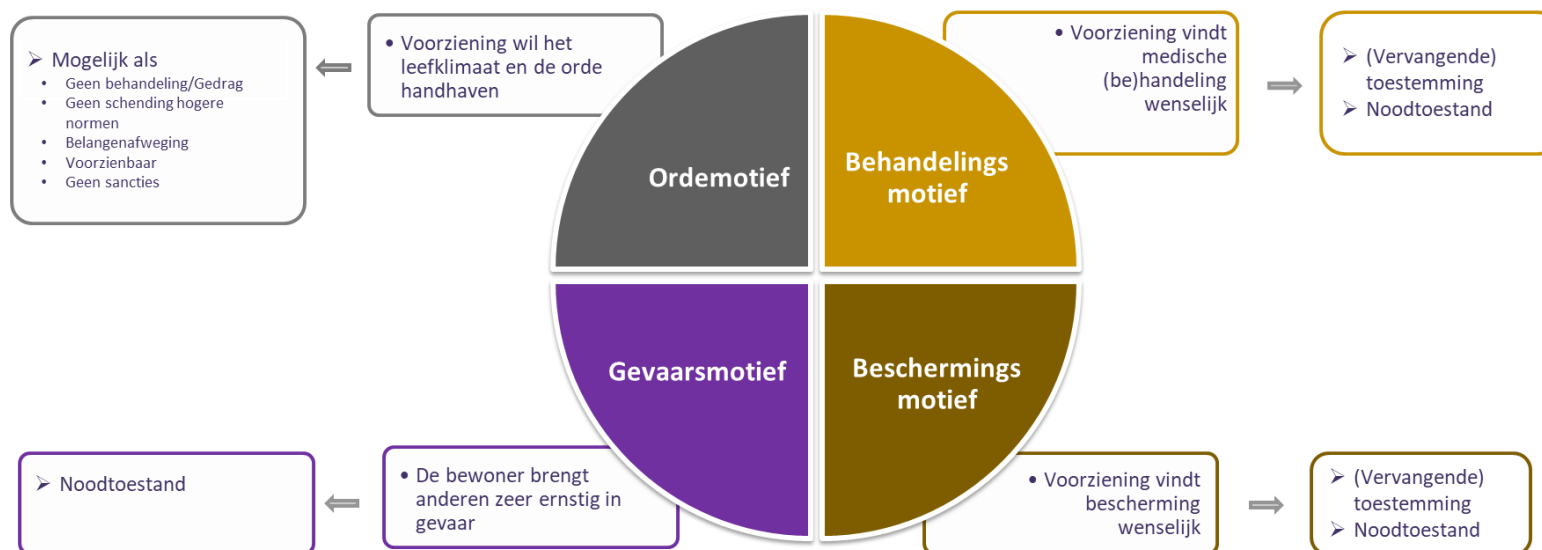
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Ik mag een bewoner die overdag onrustig is met een veilig middel fixeren, als ik dit nodig vind, en als de bewoner (of wanneer die dit niet kan, zijn vertegenwoordiger) ermee toestemt.**

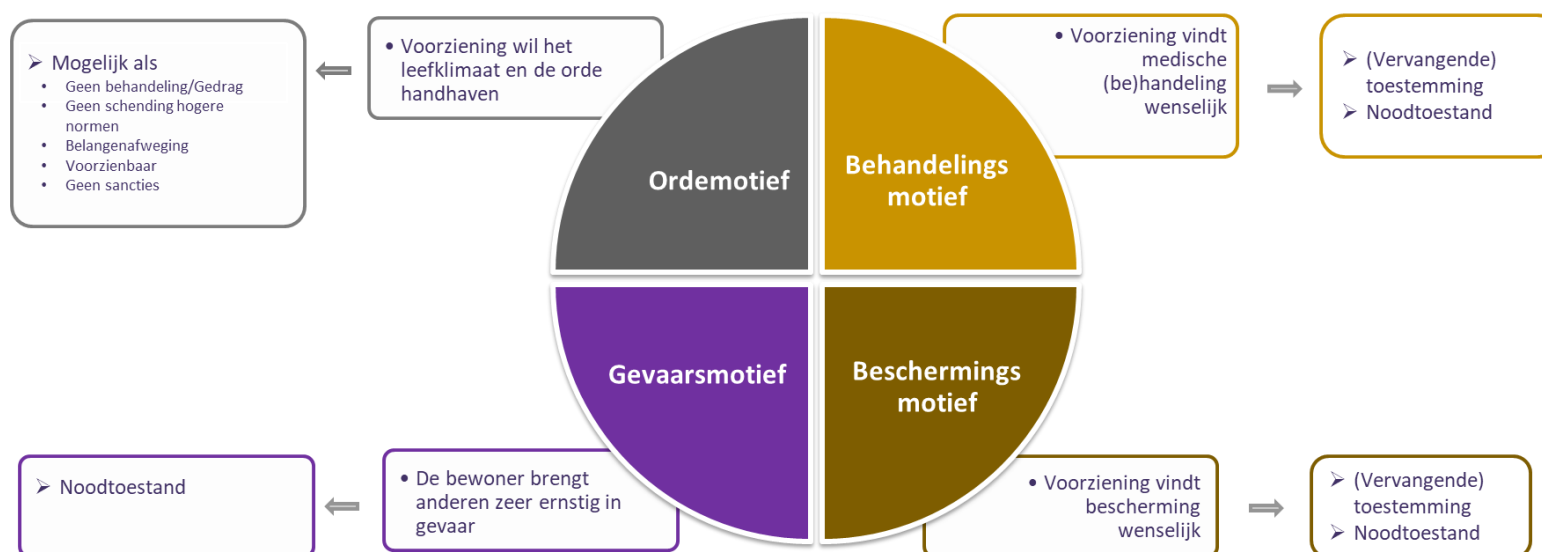


## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Een opnameovereenkomst bevat volgende clausule: "door de overeenkomst te ondertekenen gaat de bewoner ermee akkoord dat de voorziening te allen tijde medicatie kan toedienen. De bewoner mag deze medicatie niet weigeren."**  
Dit is een geldige clausule.



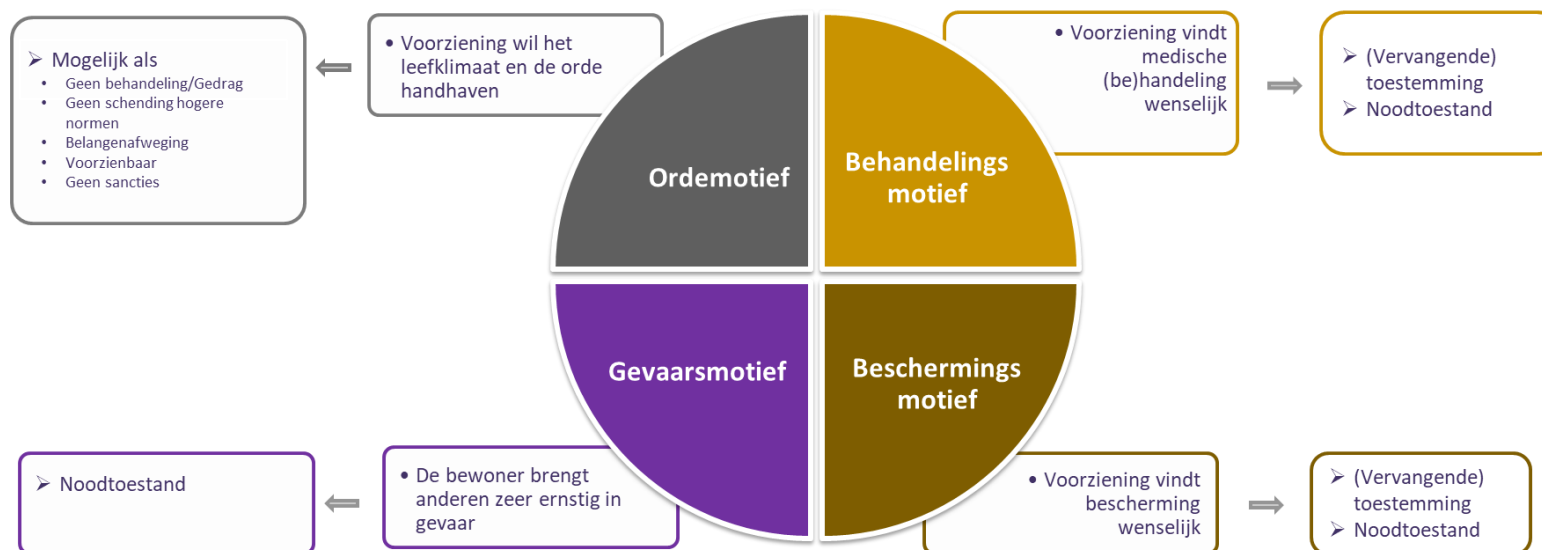
3

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

# Enkele voorbeelden



**Een opnameovereenkomst bevat volgende clausule: "door de overeenkomst te ondertekenen gaat de bewoner ermee akkoord dat de voorziening te allen tijde medicatie kan toedienen. De bewoner mag deze medicatie niet weigeren." Dit is een geldige clausule.**



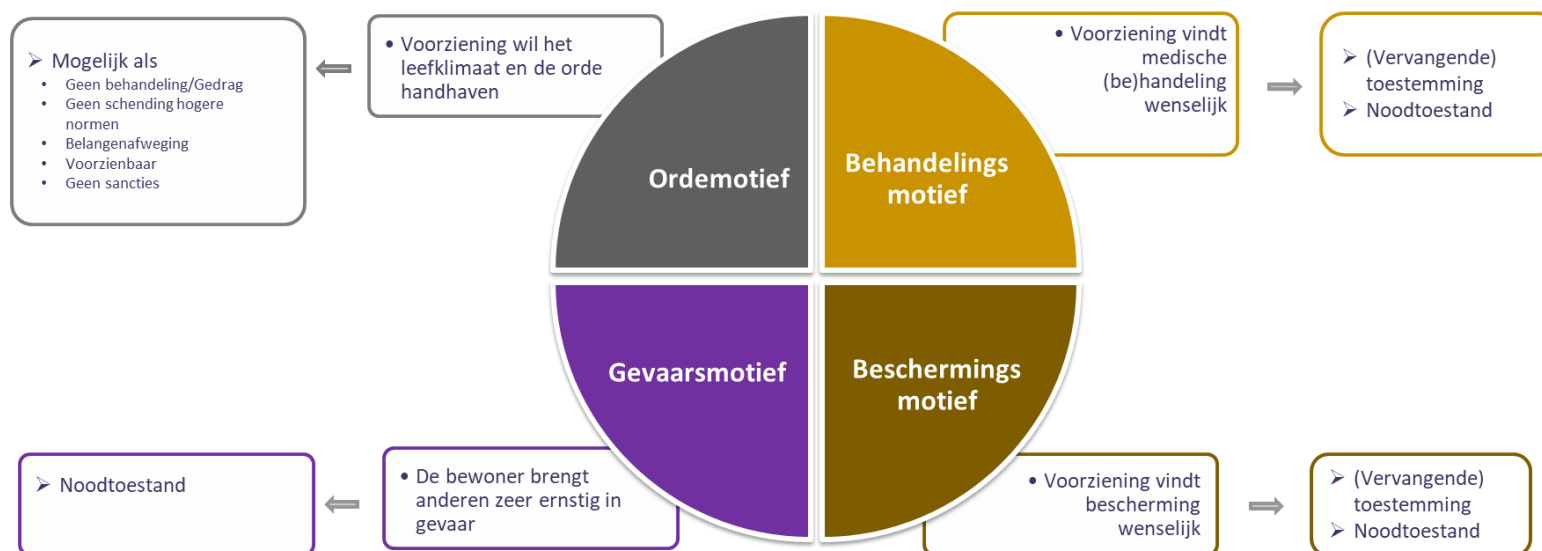
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Soms heb ik voor fixatie de toestemming van de zorggebruiker of zijn vertegenwoordiger niet nodig.**



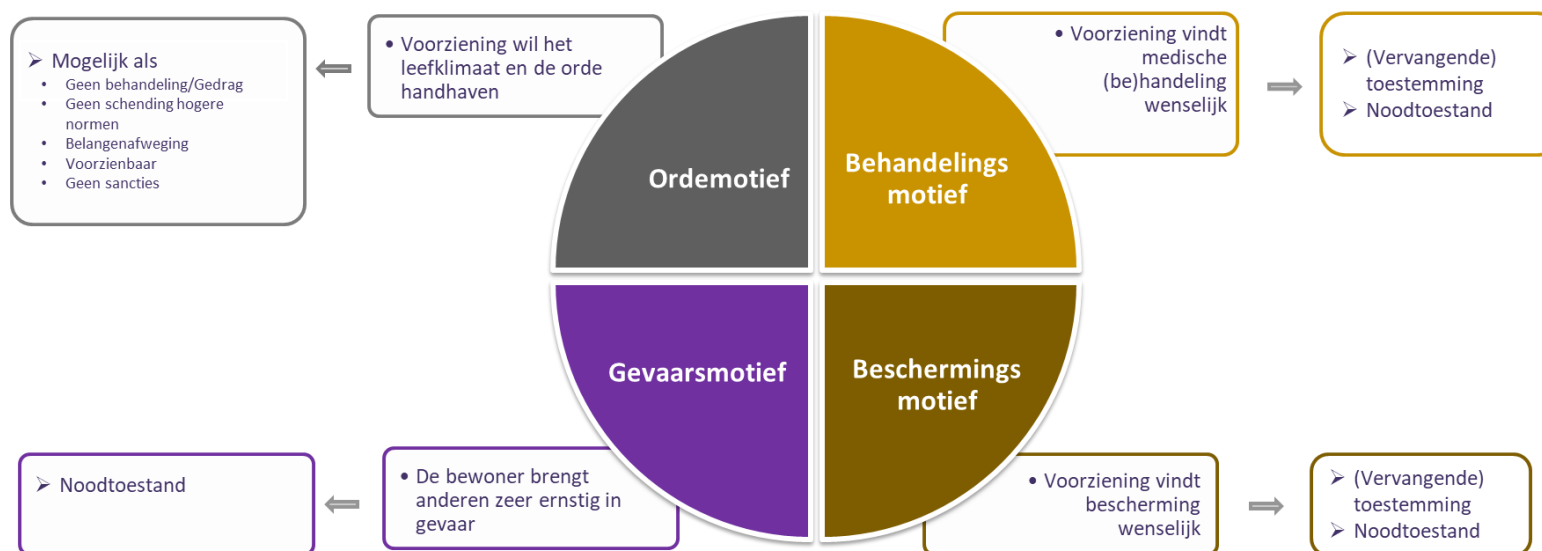
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Soms heb ik voor fixatie de toestemming van de zorggebruiker of zijn vertegenwoordiger niet nodig.**



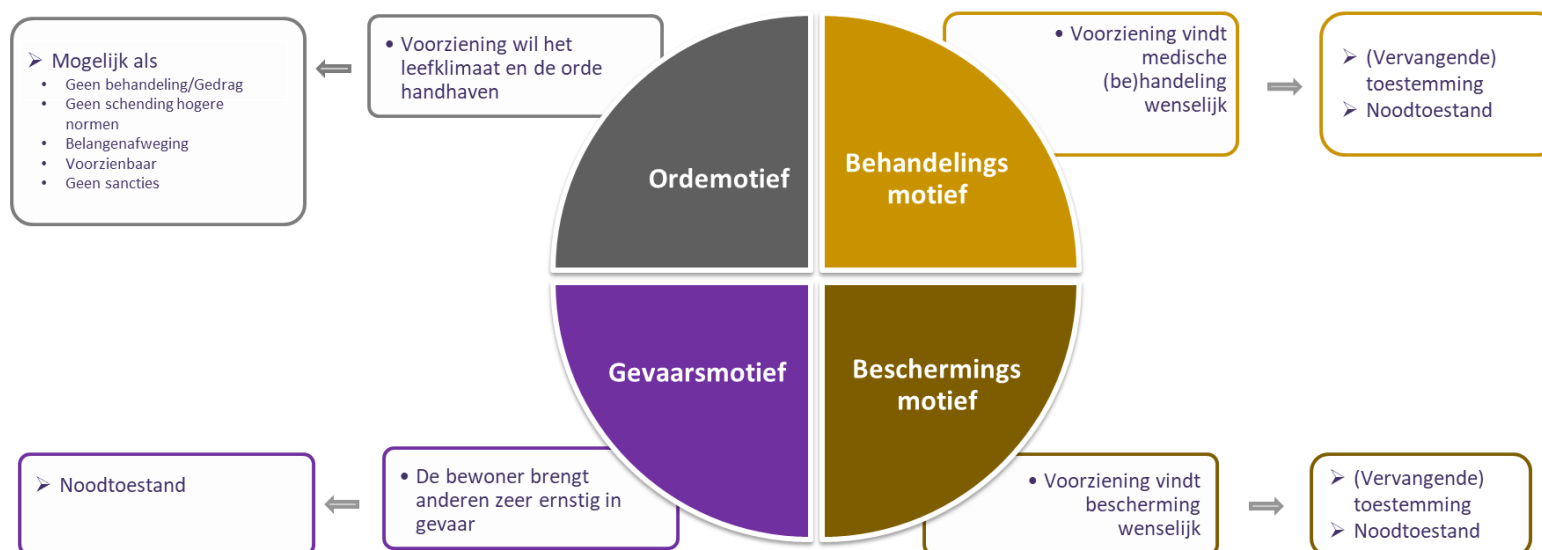
3

## Enkele voorbeelden

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**Als een bewoner bij nachtelijke onrust een bedhek weigert, en vervolgens uit bed valt en een been breekt, ben ik hiervoor aansprakelijk.**





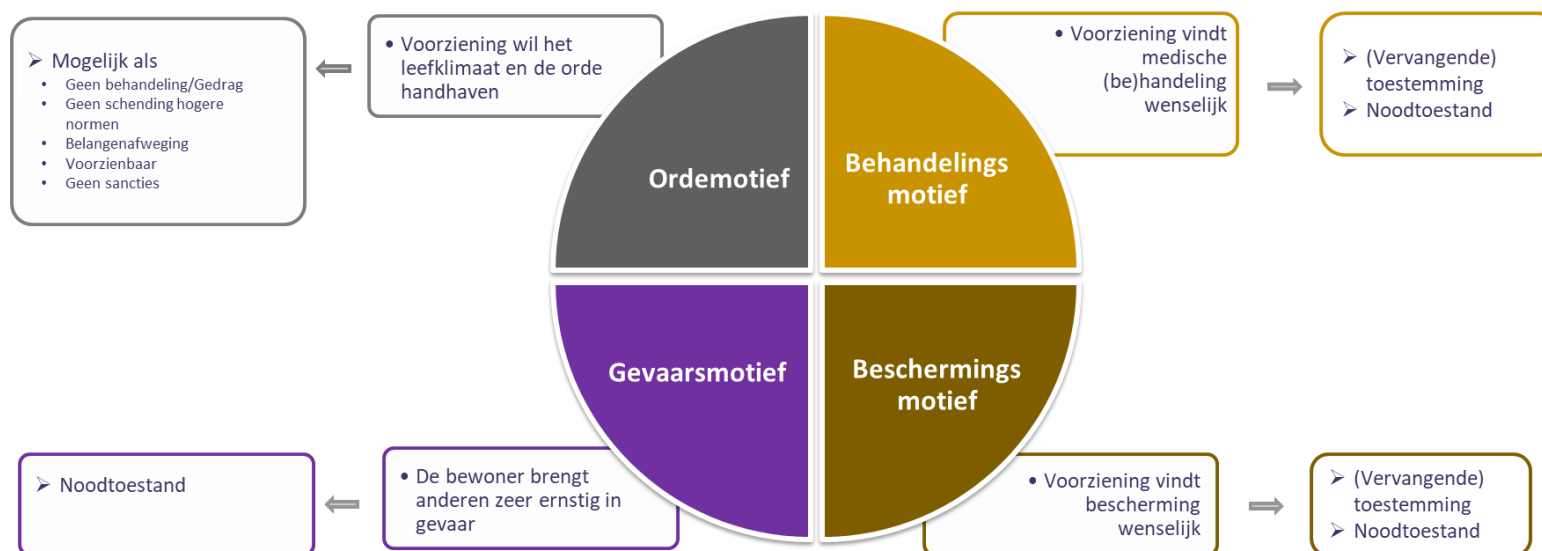
3

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader

## Enkele voorbeelden



**Als een bewoner bij nachtelijke onrust een bedhek weigert, en vervolgens uit bed valt en een been breekt, ben ik hiervoor aansprakelijk.**



3

## De kloof tussen recht en praktijk

De schending van rechten tijdens een verblijf in een WZC is niet ondenkbaar, i.h.b. wegens een ontoereikend wettelijk kader



**UHASSELT**

KNOWLEDGE IN ACTION

# Conclusie



- De **coronacrisis** bracht het precaire **evenwicht** tussen vrijheid en beperkingen onder de aandacht
- Maar de problematiek **bestond al**, en zal **blijven bestaan**
- Het huidige juridische kader roept daarbij **bedenkingen** op



- Een eerste stap naar vrijheid is het regelen van de **uitzonderingen** hierop

